

YENİKAPI KURTARMA KAZILARINDA BULUNAN NEOLİTİK DÖNEME AİT AHŞAP BİR FIGÜRİN

A NEOLITHIC WOODEN FIGURINE FROM THE YENİKAPI RESCUE EXCAVATIONS

Zeynep KIZILTAN

ABSTRACT

During the recent years, a major construction activity has been taking place by the historic centre of Istanbul for the construction of a tube-tunnel below the bed of the Sea of Marmara to connect the Asian part of the city with that on the European part. Within the framework of this major undertaking, extensive rescue excavations is being carried out by the Istanbul Archaeological Museums, revealing exciting finds and data, not only on the historic background of the city, but also on the changes that took place in the environmental conditions. Among the exciting finds, over 30 Late Roman-Byzantine ships, some still holding their cargo are to be accounted. The area of the rescue excavations is actually one of main harbours of Byzantine Istanbul, later silted up with the alluvium carried by the Lykos/Bayrampaşa stream. At the base of this area, at about minus 9 meters below the present level of the Sea of Marmara, the remains of a Neolithic settlement had been encountered, representing the time when the sea levels was much lower then at present. It became evident that the prehistoric settlement was founded at about 6400 BC living through the Archaic- Classical Fikirtepe, Yarımburgaz and Toptepe cultural stages before inundating. Due to the humid conditions, organic material has been exceptional well preserve, enabling for the first time to view the wooden implements of the Neolithic period. A wooden figurine, found in association with the context of Fikirtepe type of material, is among the most interesting of the organic materials recovered at the site. This unique object presents a hitherto unknown type of human depiction during the Neolithic period.

GİRİŞ

Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine Marmara Denizi'nin altından bağlayacak olan raylı tüp geçit projesi ile İstanbul kentinin ulaşım ağının temel bir noktasını oluşturacak olan Yenikapı metro bağlantı alanı, her anlamıyla mega proje niteliğindedir. Marmara gibi karmaşık jeolojik yapısı olan bir denizin altından geçmesi, çalışmaların bugünkü deniz seviyesinin altında sürdürülmesi, İstanbul

gibi büyük bir metropolün uzun erimli planlamasıyla birleştirilmesi, söz konusu projenin çarpıcı özellikleridir. Projenin teknolojisi ve planlamasının çarpıcılığının ötesinde, bunun uygulama alanının İstanbul gibi tarihin her dönemi için önemli bir merkez de uygulanması, projeyi daha da ilginç bir hale getirmektedir. Bilindiği gibi İstanbul, kültür tarihi açısından çok ayrıcalıklı bir yere sahiptir;

İstanbul'un önemi her şeyden önce coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Kentin, Asya, Yakındoğu ve Anadolu kültürleri ile Avrupa, Balkan ve Trakya kültürleri arasındaki doğal geçiş yolunun, Karadeniz Havzası'nı Ege ve Akdeniz dünyasına bağlayan deniz yoluyla kesiştiği yerdeki konumu, tarihöncesi dönemlerden günümüze kadar her zaman kritik bir öneme sahip olmasına neden olmuştur. Yenikapı Projesi, bir yanda Marmara Denizi'yle, öte yanda kentin tarihi çekirdeğiyle iç içe durumdadır. Bu nedenle, bu büyük mühendislik projesi ister istemez kültür tarihinin verileri ve Marmara Denizi'nin jeolojisiyle bütünleşmiştir.

Son yapılan çalışmalar, Marmara Denizi'nin son 15.000 yıl içinde iklimdeki değişimlere, bölgenin tektonik hareketlerine bağli olarak sürekli bir değişim geçirdiğini, zaman zaman İstanbul Boğazı'nın kapanarak Karadeniz'le olan bağlantının kesilmesiyle günümüze göre çok daha küçük bir alanı kaplayan bir göle dönüştüğünü göstermektedir. Marmara Denizi'nin bu dönüşümü, kuzeyde Karadeniz ve Hazar, öte yanda da Ege Havzası'nı ilgilendirdiği için, yerbilimciler tarafından yoğun olarak çalışılmış bir konudur. Bölgenin tarihöncesi dönemlere kadar uzanan kültür tarihi ise, başta Yarımburgaz Mağaraları olmak üzere, Fikirtepe gibi buluntu yerleri ile tarihi yarımada'daki çeşitli kazı ve sondajlardan bilinmekteydi. Yenikapı kurtarma kazıları ilk kez, doğal bilimlerin verileri ile kültür tarihinin sonuçlarının birlikte aynı dolgu içinde görülerek eşleştirilmesini sağlamıştır. Kuşkusuz Yenikapı kurtarma çalışmaları başta İstanbul'un tarihi limanı ile ilgili sonuçları, ortaya çıkan Bizans-Roma gemileri, hemen hemen her döneme ait zengin buluntuları, günümüzden 8000 yıl öncesine kadar inen yerleşim katlarıyla zengin bir bilgi arşivi sunmuş ve daha şimdiden bilim dünyasında son zamanların en önemli kazılarından biri olarak yerini almıştır (Kızıltan 2007). Yenikapı gibi kapsamlı bir kurtarma kazısının yayınlarının hazırlanmasının uzun bir süreç gerektirdiği hemen herkes tarafından kabul edilmektedir; bu nedenle bilim dünyası ve İstanbul kentinin tarihsel belleği açısından yadsınmaz bir öneme sahip ve örneği başka yerlerden bilinmeyen buluntuları hızla bir haber olarak yayımlayarak tanıtılmasının gerekli olduğuna inanıyoruz. Haber niteliğindeki bu küçük yazı, Yenikapı'da 2010 yılında ortaya çıkan ve yalnızca İstanbul bölgesi için değil, tüm Neolitik dönem kültürleri açısından

önem taşıyan ahşap bir figürini tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır.

BULUNTUNUN KISA TANIMI VE TARİHLENMESİ

Söz konusu buluntu, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanlığı tarafından yürütülmekte olan Metro projesi kapsamında, Yenikapı istasyon alanında, 1Cb1 plan karesinde 2010 yılı içinde sürdürülen arkeolojik kazılar sırasında -8,10 m kotunda Neolitik kültür katı içinde bulunmuştur. 0,8 cm kalınlığında, 10,8 cm uzunluğunda olan YKM.10 12265 no'lu ahşap figürinin her iki kenarında, kırık ve noksanlar olup yüzeyi aşınmıştır. Uca doğru daralan, ince silindirik formu olan figürinin başı kademeli olarak işlenmiştir. Alt kısmı yanlara doğru hafif genişleyen başta yüz, X işareti şeklinde yiv bezemedir. Uzun silindirik görünümlü boyun iki boğum halindedir. Dikdörtgen biçimli üst gövde, yanlara doğru hafif iç bükey işlenmiştir. Üst gövdenin yassı yüzeyi, başta olduğu gibi X işareti şeklinde yiv bezemelidir. Silindirik kesitli uzun ince gövde, uca doğru sivri bitirilmiştir. Ucu kırıktır.

Bilindiği gibi Yenikapı'daki Neolitik yerleşim, İstanbul bölgesinin en eski yerleşik topluluğunu temsil eden Fikirtepe kültürünün en eski evresinden (yaklaşık MÖ 6400 yılları), Toptepe kültür evresine kadar olan (yaklaşık MÖ 4800 yılları) 1600 yıl gibi uzun bir süreci temsil etmektedir (Bittel 1970; Özdoğan 2007). Yaklaşık olarak günümüz deniz seviyesinin 9-7 m altında kalmış olan yerleşim yerleri, Kalkolitik Çağ içinde Marmara Denizi'nin yükselmesiyle ilerleyen deniz tarafından kaplanmış, dalga hareketi nedeniyle yoğun olarak tahrip olmuş, dolayısıyla ancak yer yer parçalı olarak korunabilmiştir. Bu durum karadaki diğer yerleşimlerde olduğu gibi kültür katlarının tabakalanmış diziler halinde günümüze ulaşmasını engellemiş ve dolayısıyla kazı çalışmaları, elde edilen sonuçların değerlendirilmesi daha sorunlu olmuştur. Bu yazının konusu olan ahşap figürinin bulunduğu yerin çevresinde yoğun olarak Fikirtepe türü çanak çömleğine rastlanmış olması, figürinin Fikirtepe kültürünün henüz tam olarak tanımlayamadığımız bir evresine ait olduğunu düşündürmektedir. Kuşkusuz bu durum ileride figürinden yapılacak radyoaktif tarihelemlerle daha da kesinlik kazanacaktır.

YENİKAPI KURTARMA KAZILARINDA BULUNAN NEOLİTİK DÖNEME AİT AHŞAP BİR FIGÜRİN

AHŞAP FIGÜRİNİN KÜLTÜR TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Bilindiği gibi arkeolojik kazılarda ahşap gibi organik maddelerden yapılan buluntulara rastlanması son derece enderdir; bu tür buluntular daha çok Avrupa ülkelerinde yoğun olarak sürdürülen bataklık kazılarından elde edilmektedir. Ancak gene de, Yenikapı figürini gibi bir buluntuya şimdiye kadar hiçbir yerde rastlanmamış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi'nin

en özgün tarihöncesi kültürü olan Fikirtepe kültürü, çağdaşı diğer Neolitik kültürlerle göre kil ve taş figürinlerin eksikliği ile tanınmaktaydı. Yenikapı buluntusu bu kültürün önceleri düşünüldüğü gibi inanç sistemini yansıtan figürinlerden yoksun olmadığını açık olarak göstermiştir. İleride yapılacak çalışmalarla gerek bu figürinin, gerekse İstanbul kentinin en eski yerleşiminin çok daha kapsamlı olarak öğrenilerek bilim dünyası ve topluma kazandırılacağını ummaktayız.

KAYNAKÇA

Bittel, K., 1970.

"Bemerkungen über die prähistorische Ansiedlung auf dem Fikirtepe bei Kadıköy (İstanbul)", *Istanbulur Mitteilungen* 19/20: 1-19.

Kızıltan, Z., yay., 2007.

Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı. Marmaray, Metro ve Sultanahmet Kazıları. Vehbi Koç Vakfı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri.

Özdoğan, M., 2007.

"Marmara Bölgesi Neolitik Çağ Kültürleri", M. Özdoğan ve N. Başgelen (yay.) *Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu ve Avrupa'ya Yayılımı. Türkiye'de Neolitik Dönem. Yeni Kazılar, Yeni Bulgular: 401-426 (metin) / 405-430 (levha).* Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

